

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Sønderjydske

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

INDHOLD:

- H. V. Gregersen*: Det menneskelige legeme og dyrekredsens tolv tegn
To kendte missionærer fra Løgumkloster
Jonathan Smith: Justitsråd Drøhse
August F. Schmidt: Landets gamle inddeling
Bogen om Als . Danmarks Riges Breve . Glimt fra svundne tider

Sønderjydske månedsskrifts ekspedition: Viceskoleinspektør W. Christiansen, Brorsonsvej 37, Tønder
Museumsinspektør H. Neumanns adresse er: Åstrupvej, Haderslev.
Viceskoleinspektør Chr. Stenz adresse er: Chr. Paulsen skolen, Flensborg

Først i december måned d. å. udkommer

LANDET BAG DIGERNE

Hjemstavnsbog for Tønder amt og by

Bogen, der er redigeret af fhv. amtslæge dr. med. H. Lausten-Thomsen, indeholder følgende artikler m. v.:

1. TØNDER AMT	}	ved H. Lausten-Thomsen
2. LANDETS TILBLIVELSE		
3. PÅ RUNDTUR I AMTET		
4. BOSÆTTELSEN GENNEM TIDERNE		ved Kr. Kristensen
5. GULDHORNENE FRA GALLEHUS		ved Knud Fanø
6. HAVET I STORM OG STILLE		ved Erling Brahm
7. BY OG BORG		ved Sigurd Schoubye
8. BONDEKÅR		ved Werner Christiansen
9. ADEL OG STORGÅRDE		ved Werner Christiansen
10. HANDEL OG HÅNDVÆRK		ved N. J. Thiim
11. KIRKER og KLOSTRE		ved Kaj Sieverts
12. ÅNDELIGE RØRELSER		ved H. Lausten-Thomsen og Kaj Sieverts
13. AF HISTORIENS BILLEDBOG		ved Werner Christiansen
14. BRYDNINGSTIDER		ved Knud Fanø
15. UNDER FREMMED HERREDØMME	}	ved H. Lausten-Thomsen
16. EFTER GENFORENINGEN		
17. SAGN OG OVERTRO		

Bogen, der er forsynet med såvel sted- og personregister som emneregister, er rigt illustreret med overvejende nyt billedmateriale, og indeholder desuden nogle af hjemstavns digte.

Bogen, der koster 12 kr., kan fås i bogladen eller ved henvendelse til adjunkt Fanø, Frilandsvej 21, Tønder.

Det menneskelige legeme og dyrekredsens tolv tegn

Lidt om den astrologiske medicin i det 16. århundrede
med særligt henblik på Niels Heldvad.

Af H. V. Gregersen

Astrologien, troen på, at man kan udlæse et menneskes skæbne på godt og ondt af stjernernes stilling på himmelkuglen, går umådeligt langt tilbage i folkenes historie. Man mener som regel at måtte lokalisere dens oprindelse til Mesopotamiens regnfattige sletter, hvor skyer og tåge kun yderst sjældent hindrer beboerne i at iagttage himmelens firmament, men allerede inden udgangen af oldtiden var stjernetydningens underfulde kunst dog også nået til den antikke verdens kulturlande.

De kristne kirkefædre stillede sig imidlertid afvisende over for denne „videnskab“ som over for så mange andre af den græsk-romerske verdens kulturfrembringelser, og det blev derfor i stedet araberne, der i middelalderen kom til at spille rollen som formidlere af kendskabet til fag som f. eks. astrologi, astronomi og medicin. Den græske oldtidsforfatter *Klaudios Ptolemaios'* astronomiske hovedværk kom således til Europa i det 12. århundrede gennem arabernes oversættelse, og arabiske forskere som astronomen *Abu Ma'shar* (hos Niels Heldvad kaldt *Almansor*) fra det 9. århundrede og medicineren *Abul'kasam* (hos Niels Heldvad og hans samtidige: *Hali Abenragel*) fra det 12. århundrede kom hos Europas lærde til at nyde ry som videnskabelige autoriteter.

Med *Johann Gutenbergs* epokegørende opfindelse af bogtrykkerkunsten lidt før midten af det 15. århundrede vandt kendskabet til stjernetydning voldsomt frem i Europas lande, idet bogtrykkerne, der inden århundredets udgang taltes blandt håndværkerne i alle større europæiske byer, gjorde gode forretninger ved at trykke almanakker. Sammen med bibler hørte de til bogtrykkernes vigtigste frembringelser.

Det vil vel måske nok til nød kunne forstås, at man i hine tider kun sjældent skelnede mellem astronomi og astrologi; det var jo dog blot to grene af den samme „herlige stjernekunst“, som det hedder hos vor sønderjyske hjemstavns ubestridt lærdeste og betydeligste stjerneforsker, Hellevad-præsten *Nicolaus Heldnaders* eller *Niels Heldvad*, som vi nutildags

foretrækker at kalde ham. Derimod må det synes mere fremmed for en nutidig betragtning, at man også regnede den medicinske videnskab for nært beslægtet, ja lige frem for hørende sammen med stjerneforskningen.

En mand som *Theophrastus Bombastus von Hohenheim*, kaldet *Paracelsus* (1493—1541), denne ejendommelige, i hine tider højt skattede altmuligmand inden for disse og andre fag, har i god overensstemmelse med denne opfattelse fremhævet, at en „rigtig læge først og fremmest skulde være „astronomus“. En læge, der ikke kan sin astronomi (hos Paracelsus det samme som astrologi), kan ikke kaldes en færdiguddannet læge“! Det var derfor blot en konsekvens af datidens opfattelse af medicinens nære tilknytning til astronomien og astrologien, når det ifølge Københavns universitetsfundats af 1539 var pålagt de medicinske professorer at forestå udsendelsen af årlige almanakker. Netop den klippefaste overbevisning om himmellegemernes indflydelse på menneskers liv og færden måtte nødvendigvis medføre, at man blev af den mening, at også det menneskelige legemes daglige tilstand, dets sundhed og dets velbefindende måtte være afhængig af firmamentets forskellige konstellationer. Kun når himmelens kræfter virkede harmoniske, kunde mennesket glæde sig ved en følelse af fuldstændig velvære. Således var tidens opfattelse.

Man havde ligefrem udviklet en lære om, hvilke legemsdele, der var særligt gunstigt eller ugunstigt stillet under de forskellige konstellationer. Allerede i senmiddelalderlige tyske almanakker finder man tegninger af den såkaldte „åreladningsmand i dyrekredsen“, på tysk „das Adermännlein“, i engelske almanakker „the anatomic man“.

Det kan derfor ikke undre, at man også har en fremstilling af ham i flere af de almanakker, som *Niels Heldvad*, vort lands flittigste kalenderudgiver, udsendte i den lange række af år fra 1590 til 1634. Det var for øvrigt fra sin fader, *Hans Nissen*, præst i Hellevad-Egvad fra 1565 til 1590, at Niels Heldvad havde arvet sin store kærlighed til stjernekonsten, og faderen havde netop til at begynde med studeret medicin på de lærde skoler i Danzig og Stettin, atter et vidnesbyrd om, hvor kort vejen fra medicinen til stjernerne dengang var.

Allerede i Niels Heldvads almanak for året 1596 finder man „åreladningsmanden“ afbildet i tilknytning til en tekst, der nærmere forklarer, hvad billedet forestiller. Sædvanligvis har denne tekst følgende ordlyd i hans forskellige almanakker (her efter almanakken for 1593):

Om Aareladende oc at sette Kopper.

Den Mestere vdi Lægedom, *Ptolemeus* siger, at mand skal icke saargiøre eller lade Aarer til noget Lædemod, naar Maanen er vdi det samme Lædemods Tegn.

Først skal mand mercke, at vdi *Væderen* oc *Skytten* er det gaat ladende

Areladningsmanden i dyrekredsen, således som han er fremstillet i Niels Heldvads almanak for året 1596.

Lige over mandens hoved findes *væderen*, derefter følger skiftevis fra venstre til højre: *tyren og rvillingen, krebsen og løven, jomfruen og vægten, skorpionen og skytten, stenbukken og vandmanden*, samt nederst under fødderne: *fiskene* (smlgn. det i teksten anførte citat fra David Herlitz' almanak for året 1597).

Den her viste figur findes også i almanakker fra årene før 1596, som ikke er forfattet af Heldvaderus. I en gengivelse findes mærket MW 1584. Træsnittet må da antages at have tilhørt det trykkeri, der udsendte de pågældende almanakker, nemlig Matz Wingaards i København. Af påtegningen i randen: MID, BOS, GVT ser man, hvor nøje træskæreren har fulgt sit tyske forlæg.

for de *Flegmaticis*, vndertagen Hoffuedet oc det tycke Kiød i Laarene offuen for Knæene.

Vdi *Vecten* oc *Vandmanden* er det gaat for de *Melancholicis*, vndertagen den lønlige Sted oc Skinbeenene, der er det skadeligt.

Vdi *Krabben*, *Scorpio* oc *Fisken* er det bequemeligt for de *Cholericis*, vndertagen Brystet, den lønlige Sted oc Føderne.

Almansor, en Astrologus, siger ocsaa i hans Aphorismis i det 24. Capitel, at det er icke gaat at lade Aarer, naar Maanen er vdi Tuillingene.

Vngt Folck skulle lade dennem Aarer, naar Maanen groer, oc gammelt Folck, naar Maanen formindskis.

At sette Kopper.

Dette Ladende, som mand bruger met Kopper at sette, vduortis paa Legemet, det er gaat for mangehaande Siugdum (som er for langt at op-

regne her), og mand bliffuer der icke heller saa suag vdaff, som aff Aareladende.

Hali Abenragel siger, at det er icke gaat at sette Kopper vdi Tiuren, men at Bade er icke skadeligt vdi saadan tid, for vden Kopper.

Mand skal oc saare vel mercke, at ligeruis som det icke bequemer sig Aareslaa, førend mand haffuer purgired sig, som det sig bør, saa er det oc skadeligt at lade sig Koppesette, førend mand haffuer brugt Purgatz.

Om Bad.

Bad skal ocsaa følge effter Purgatz, vdi beleilig tid.

Mand skal icke bade vdi meget hede Tegn, som er *Væderen*, *Løuen* oc *Skytten*. Mand skal icke dricke kald (i almanakken for 1596: kolt) vdi Badet, fordi det er skadeligt.

Gennem mange år havde Niels Heldvad en alvorlig konkurrent inden for kalenderarbejdet i den tyske astrolog *David Herlicius* (*Herlitz*). Under forskellige dæknavne søgte de efter evne at sværte hinandens arbejder. Herlicius kaldte således Helduaderus „Tunckelvaderus“ eller „Kalenderdegn“, og denne var icke sen til at give tilbage i samme mønt, idet han omtalte Herlicius som „Meister Hemmerling“ og „Kalenderpaven“. I 1616 så Helduaderus sig ovenikøbet nødsaget til at svare på modstanderens stiklerier i et særskilt forsvarsskrift „Apologia, Oder Schutz vund Schirmschreiben“ etc.

Striden mellem de to stjernetolkere synes allerede at have været en kendsgerning i årene før århundredskiftet, idet Herlicius i sin almanak for året 1597 har prøvet på at forbedre og om muligt at korrigere Niels Heldvads meddelelser i dennes almanak fra det foregående år. Dette kommer særligt tydeligt frem i omtalen af åreladningen, hvor Herlicius hævder, at han ikke bygger på Ptolemaios alene, men også på „andre forfarne Mestere i Lægekonst“. Hans fremstilling skal i det følgende citeres, fordi han heri tillige bringer en udførlig redegørelse for de menneskelige legemsdeles forhold til dyrekredsens tolv tegn, — måske først og fremmest fordi Helduaderus netop havde haft en tegning af „åreladningsmanden“ i sin almanak for året 1596. Det hedder her:

„Effterdi at icke alleniste *Ptolemæus* i sin Centiloquij Aphorismo 20. Men end ocsaa andre forfarne Mestere i Lægekonst siger, at mand skal icke saargiøre eller lade Aarer til noget Lædemod, naar Maanen er vdi det samme Lædemods Tegn: Oc den anden Figur, i huilcken giffuis tilkiende, huilckit Lædemod huert Tegn er vndergiffuen. Kand lettelig nogenledis bliffue forkrenckit, saa at mand kand snart fare vilt vdi samme Figur: siunis det mig raadeligt, at denne lærdom om Menniskens lemmer oc de 12

Om Aareladende.

Lærdi at icke alle nye Pro-
 phetis i sin Centiloquij Apohris-
 mo 10. Men end oc saa andre for-
 farne Mestere i Lægekonst / si-
 ger / at mand skal icke saargtøce / eller lade
 Aarer til noget Lædemod / naar Maanen
 er vdi det samme Lædemods Tegn: Oc
 dea

Træsnit, der viser en åreladnings-scene, fra David Herlitz' almanak for året 1597. Man ser lægen holde patientens arm, mens blodet løber ned i et fad. På bordet til venstre står en styrkende drik parat til patienten efter forhåbentlig veloverstået operation. Interiøret er helt i tidens stil, en typisk renæssancestue, men træsnittet er nok skåret efter udenlandsk forbillede.

Tegn bliffuer met fuld ord Forklarit, saa at ingen kand derom tuiffle i nogen maade:

Saa er da Hoffuedet oc Ansictet *Vederen* tillagt.

Tiuren haffuer Halsen indtil Skulderne.

Tuillingen er vundergiffuen Skulderne, Armene oc Henderne.

Krabben haffuer aff Menneskens Legeme den øffuerste part aff Brystet.

Løuen haffuer mand tilregnet den nederste part aff Brystet, Hiertet, Maffuen oc Siderne, saa langt som Rebene (ribbenene) strecker sig vd.

Jomfruen haffuer disse parter aff Menniskens Legeme, som er den øffuerste part aff Bugen, induollen, Nafflen oc de omkring liggendis parter.

Den nederste part aff Bugen, Lenden oc det tycke Kiød bag offuenfor Laaerne kommer *Vecten* til.

Scorpio regerer Blæren, den lønlige Lem oc Hoffften.

Skytten haffuer anammet Laaerne vnder sit regiment.

Stenbucken Kneene. *Vandmanden* de parter imellem Kneene oc Føderne. Oc *Fiskene* Føderne.

Skal mand oc i Aareladende acte Menniskens Complexion oc Legemens temperatur. Thi for dennem, som ere *Phlegmatici*, er det gaat Aareladende, naar Maanen er i *Vederen* oc i *Skytten*, vndertagen Hoffuedit oc Laaerne. Oc naar Maanen findis i *Vecten* oc *Vandmanden*, er det gaat for

dennem, som ere *Melancholici*, vndertagen den nederste part aff Bugen, Lenden, det tycke Kiød bag offuenfor Laarene oc Skinnebenene.

Men naar mand seer Maanen i *Krabben*, *Scorpione* eller *Fisken*, maa de *Cholerici* lade deris Aarer sla, vndertagen Brystet, den lønlige sted oc Føderne. Her til met, skal man oc flittelig besinde oc acte, om der findes onde Aspecter optegnet i Almanachen paa disse samme tider, eller Maanen er vdi de Himmeltegn, som er icke nock bequemme til Aareladende. Thi naar det sker, er det farligt at oplade sine Aarer, vden saa er, at stor nød oc trang er forhaanden, som kand være Siugdum eller andet saadant. Thi mand kan icke da foruden stor fare tøffue effter vdualde Tegn.

Her foruden bør mand ocsaa vindskibelig at betencke baade Menniskens oc Maanens alder. Fordisaa, dennem som ere icke 14. Aar gamle, oc dennem som ere offuer 60. Aar, er Aareladende, for mange Aarsager skyld icke gaffnligt. Oc de der ere offuer 14. Aar oc inden 35. skulle lade deris Aareblod i det første og andet Maanens quarter. For dennem, som ere flere end 35. Aar gammel oc mindre end 49. Aar, er det gaat Aareladende i det andet oc tredie Maanens quarter.

Men de der haffuer opfyldt 49. Aar skulle lade deris Aarer sla, i det sidste Quarter aff Maanen, saa tit oc offte, som de haffue det behoff, indtil de bliffue 60. Aar gammel.“

Både hos Niels Heldvad og David Herlitz vil man bemærke hentydningen til „de fire menneskelige temperamenter“: flegmatikere, kolerikere, melankolikere og sangvinikere. Denne inddeling af menneskene hidrørte fra oldtidslægerne *Hippokrates'* og *Galenus'* lære om den betydning, som „legemets fire vædsker“ havde: den kolde og hvide slim (græsk: flegma), der ansås for at skabe et roligt og ligegyldigt sind, den gule galde (græsk: cholê), der ytrede sig ved en heftig og opfarende karakter, den sorte galde (af græsk: melan, sort, og cholê, galde), som man antog gik over i blodet og derved fremkaldtes en bedrøvet og nedtrykt sindsstemning, mens omvendt det røde blod (latin: sanguis) var forudsætningen for det optimistiske, hurtigt svingende sangvinske temperament. Astronomisk svarede denne firedeling til de fire årstider — i den her meddelte rækkefølge til vinter, sommer, efterår og forår — og passede derfor særdeles godt ind i almanakforfatterens astronomiske verdensopfattelse.

En anden talstørrelse, der passede godt ind i systemet, var syvtallet. Man mente ligefrem, at mennesket hvert syvende år oplevede et „klimakterium“, og det er derfor, at Herlicius helt op til 60-års alderen anbefaler sine læsere at give agt på de år, der er delelige med syv. Det kan tilføjes, at Niels Heldvad næsten betragtede det som noget af en selvfølge, at han som 21-årig måtte udstå en alvorlig sygdom.

Man vil have let ved at forstå, at det med den tids udbredelse af almanakken kunde være på sin plads at holde noget igen med hensyn til åre-

ladning, og det har derfor sikkert været berettiget, når den holstenske stormand *Heinrich Rantzau* (1526—98), hvem både Niels Heldvad og hans fader havde personlig tilknytning til, i sin lægebog „*De conservanda valetudine*“ fra 1576 anbefalede nogen tilbageholdenhed med denne praksis. „Jeg vil bestemt fraråde jer, så længe I er raske, hyppigt at bruge åreladning, især ved streng vinter eller i den hede sommertid. Man udsætter sig så let for, at den tomme plads i årerne, som det livfulde blod har forladt, skal blive optaget af vand. Noget helt andet er det, når I er syge, lider af blodrigdom eller stadig betændelse. Så bryd min regel og lad en dygtig læge årelade jer“.

Men også *Heinrich Rantzau* troede fuldt og fast på, at det var nødvendigt at lade et nøje studium af kalenderen gå forud for en sådan operation. I „*Opusculum astronomicum*“ fra 1593 siger han, at de bedste aspekter for åreladning er konjunktion mellem månen og Jupiter eller Venus, tilladelige er trigonus eller sextilis mellem solen, Venus og Jupiter samt måned, ikke farlige er trigonus og sextilis mellem månen og Mars. Farlige er derimod dagen før og efter fuldmåne eller halvmåne, samt de tre dage før og efter nymåne.

Hvorom alting er, var der almindelig enighed om at prise den gavnlige virkning, som åreladningen havde. Niels Heldvad anfører derfor følgende citat fra den ansete middelalderlige arabiske læge *Avicenna* (egtl. *Ibn Sina* 980—1037):

„Aareladende er en Begyndelse til all Sundhed. Først opvecker den it læt Mod vdi Mennisken/ oc gjør en god ihukommelse/ Renser maffuen/ Bleren/ Leffuer oc Lungen/ Hiernen/ Oc vermer Margen vdi Benene/ oplader Hørelsen/ renser Tungen/ og stiller Rystelse oc beffuelse/ bortdriffuer Ladhed aff Legemet/ klargjør Menniskens røst/ oc opliuser forstand oc Sind/ oc vdfører det onde Blod aff Legemet/ oc vdreter it langt Leffnet/ oc gjør karskt Menniske.“

Derpå følger oplysning om, „huorledis mand kand dømme paa Blodet/ huad siugdum forhaanden er“:

„Merck først/ Er blodet tyckt/ da haffuer Mennisken sin siugdum i brystet.

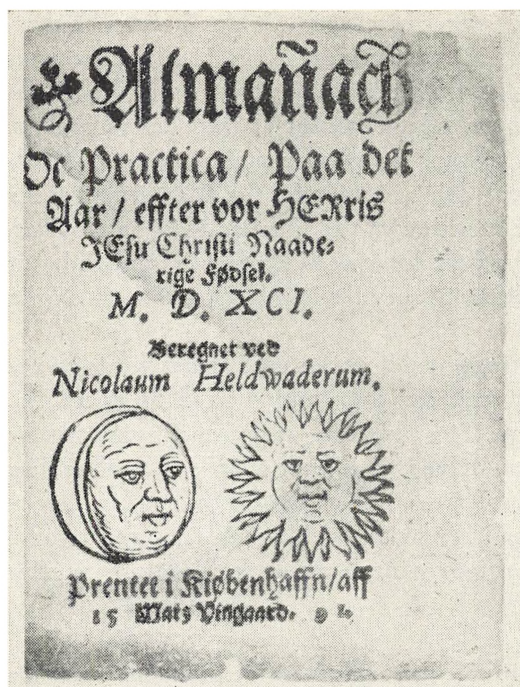
Er Blodet blaatt/ da haffuer mand vdi Milten.

Er Blodet gulfarffuet/ det betyder en ond Leffuer.

Er Blodet hart oc sort/ da haffuer Mennisken været vdi store fare“ etc.

Foruden åreladning spillede — som nævnt i det første citat fra Niels Heldvads almanakker — også kopsætning, „purgats“ og bade en stor rolle i hine tiders folkelige medicin. Enhver ordentlig almanak var derfor fra

konjunktion indtræder, når to planeter sammentræffer i samme stjernebillede. *trigonus* bruges om himmellegemer i trekantstilling (120°); *sextilis* om sekskantstilling (60°).

Titelbladet til Niels Heldvads første almanak, den for året 1591. Hans sidste almanak er udarbejdet for året 1635, og han er dermed vort lands flittigste almanakudgiver, en virksomhed han trofast har fortsat lige fra sit første præsteår i Hellevad-Egvad 1590 til sin død i København 1634.

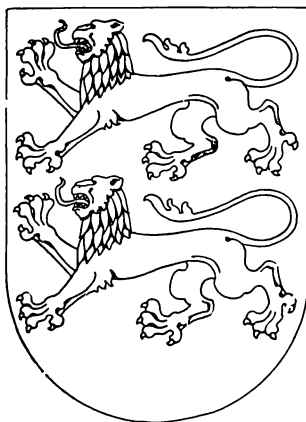
dag til dag forsynet med specielle tegn, der fortalte noget om, hvornår det var belejligt at årelade sig, at få sig kopsat, at bade, at tage lægedom etc. Den såkaldte purgats var et meget yndet middel mod al upasselighed, og den bestod i indtagelse af afførende midler. „Min fader plejede“, siger Heinrich Rantzau om den navnkundige feltherre fra Frederik Is tid *Johann Rantzau*, „at tage honning, der er kogt tynd og blandet med hvedemel. Læg den på bordet, kom frisk usaltet smør deri og tril den i en lang, aflang form. Dyp den hurtigt i olie og anbring den!“ („De conservanda valetudine“). Som nævnt foran i citatet fra Niels Heldvads almanak var det bl. a. bydende nødvendigt, at man „purgerede“ sig, inden man påbegyndte en åreladning eller kopsætning.

På Niels Heldvads tid var det forlængst blevet skik at lave særlige tavler i almanakkerne, for at læserne på en nem måde kunde udvælge de dage, der ansås for at være de mest passende til dette eller hint. Ovenikøbet finder man på „Tafflen til at vdvellie“ anbragt et „godt“, „middel“ eller „ondt“, for at man af de forskellige himmeltegn kunde vide, hvornår man skulde foretage de forskellige operationer, der anbefaledes.

Efterhånden udartede denne tro imidlertid i det rene „dagvælgeri“. Folk kunde snart ikke foretage sig nogetsomhelst, førend de havde adspurgt deres almanak. I Niels Heldvads senere år trak trediveårskrigen sine mørke skygger hen over Danmarks rige og folk, og da der i hans al-

Sønderjydsk

MÅNEDSSKRIFT

Udgivet af Historisk Samfund for Sønderjylland
ved H. Neumann, Christian Stenz og W. Christiansen

32. årgang

1956

INDHOLD:

Almindelig historie

<i>P. O. Andersen:</i>	Hjortbæk-Kalbymark (Brøns sogn)	138—141
<i>Goslar Carstens:</i>	Milde (Myld)	35— 42
<i>Olav Christensen:</i>	Drikkeri i gamle dage	112
	Hjemmetysker	141—142
	Marknavne i Oksbøl (Gammel Haderslev sogn)	31— 32
<i>Sigfred N. Christensen:</i>	Hjemmetysker	157
<i>Jes Christiansen:</i>	Landsdelens erhvervmæssige forhold	8— 12
<i>W. Christiansen:</i>	Baneprojekt fra vestkysten	79
	Margarinestriden i halvfemserne	92— 95
	Skarprettere i Haderslev	79— 80
	Tønderregnets største jorddrotter omkr. 1900	112
<i>Knud Fanø:</i>	Historisk beredskab	97— 98
<i>Troels Fink:</i>	Sker der forsømmelser i Nordslesvig?	1— 8
<i>H. V. Gregersen:</i>	Det menneskelige legeme i dyrekredsens tegn	177—185
	Hjemmetysker	155—157
	Niels Heldvads flyveskrift 1615	65— 69
<i>J. Holdt:</i>	Et vestslesvigsk pengeinstitut (Brede sogns sparekasse)	49— 56
<i>S. Højmark-Jensen:</i>	Christian den Ottende på Nagnshof	74— 78
<i>Peter Kr. Iversen:</i>	Den store brand i Møgeltønder 1861	128
	Hjemmetysker	174
	Jordfund i Stokkebro	192
	Kongens fødselsdag i Ballum 1861	176
	Kongens skål	192
	Lokalhistorisk arbejde i Sydslesvig	17— 25
	Østersfiskeri	176
<i>A. N. Jensen:</i>	Minder fra omkring genforeningen	161—173
<i>H. Lausten-Thomsen:</i>	Tysk og dansk historie	142—144
<i>Chr. Maibøll:</i>	En rejse til Jylland 1833	111—112
	Et brudeudstyr fra 1756	15
	Kvaksalveri i Tandslet sogn	15— 16
	Tysk i Nordborg i gamle dage	95— 96
	Saltfiskeri i Sønderborg 1600	192
<i>Niels Nielsen:</i>	En dag i tærskeloen omkr. 1900	30
<i>Aug. F. Schmidt:</i>	Landets gamle inddeling	189—190
<i>Cornelius Schmidt:</i>	En bogsamling fra Vestslesvig (Døstrup) ...	33— 35
	En røst fra 1890 (Døstrup)	158—160

STEDFORTEGNELSE

A

Aabenraa 8, 27, 50, 58, 60, 61,
136, 138, 186
Abterp 50, 186
Aller 138
Amrum 31
Anslet 62 ff, 70
Astrup 138, 145
Apterp
Augustenborg 16, 96, 137, 175

B

Ballum 30, 129 ff, 176
Bevtoft 137
Bjolderup 84
Borg 50
Bov 57
Bovlund 81
Brandstrup 59
Brede 49 ff, 186
Broager 78, 137, 160
Brøns 138 ff
Bylderup 80
Bøgeskov 26

C

Christiansfeld 135, 185

D

Daler 12
Dybbøl 108, 109, 125, 172
Døstrup 33 ff, 159, 186

E

Egen 114
Ertebjerg 16

F

Flensborg 16, 26, 57, 58, 61, 93, 146
Flovt 28
Frestrup 80

G

Gram 137
Grarup 135
Guderup 107

H

Haderslev 8, 25, 27, 50, 63, 79, 112,
113 ff, 132 ff, 136, 137, 161 ff
Hagenbjerg 96
Halk 134, 137
Hammelev 135, 137
Hellevad 61, 177
Hjordkær 59, 137
Holbøl 94
Hoptrup 137
Hostrupskov 61
Hundslev 125
Husby 146
Hviding 166 ff
Højer 43, 87
Hønning 80
Hørup 154

J

Jels 190

K

Kajnæs 154
Karlum 87
Kejtum 40
Ketting 107
Kettingskov 15, 16
Kliplev 138
Klægsbøl 87
Kummerlev 50

L

Ladelund 87
Lebøl 12, 16
Lovrup 35, 160
Lunding 26

Lyksborg 16
Lysabild 153
Løgumkloster 185 ff
Løjt 186

M

Mels 99
Milde 35 ff
Mjolden 114
Møgeltønder 12, 99, 114, 128, 176

N

Nolde 149
Nordborg 95
Nybøl 84

O

Oksbøl 31

R

Ragebøl 108
Randerup 186
Rangstrup 27
Ravsted 82 ff
Rinkenæs 146
Rise 43
Roost 27

S

Skast 113
Skærbæk 186
Slesvig 21
Sommersted 113
Sottrup 109, 110
Starup 26, 135
Stenderup 133
Stepping 135

Stokkebro 192
Stolling 160
Storde 50
Svanstrup 49
Sønderborg 8, 16, 108, 109, 125,
152, 159, 171, 192
Søndernæs 138

T

Tandslet 16, 96
Tinglev 1
Tirslund 186
Toftlund 169, 186
Toldsted 59
Trøjborg 112
Tyrstrup 58, 135, 170
Tønder 1, 20, 43, 56 ff, 66, 68, 91,
92 ff, 113, 116 ff, 123 ff, 136,
175, 189

U

Urnehoved 97

V

Varnæs 134
Vilstrup 134, 137, 185
Vøllum 50
Vansbæk 135, 137

Ø

Øsby 135, 138
Østerløgum 44, 113
Øster Højst 156

Å

Åspe 50
Åstrup 25, 138

manakker også kunde læses en del om kommende politiske tilstande såsom krige og de ulykker, de førte med i deres kølvand, blev det regeringen for meget. En forordning af 24. oktober 1633 forbød alle „partikulære“ spådomme i de almanakker, der udsendtes i den danske konges riger og lande. Dermed sluttede også Niels Heldvads virke som kalendermand. Endnu har vi imidlertid i udtrykkene „jovial“ (af Jupiter) og „martialsk“ (af Mars) et vidnesbyrd om en tid, da man tillagde stjernerne den allerstørste betydning for menneskers legemlige ve og vel.

Litt.: Foruden de anførte skrifter kan der henvises til følg.:

Nils Lithberg: Almanackan (1933); Troels Lund: Sundhedsbegreber i Norden i det 16. århundrede (1898) og i Historiske Fortællinger, Tider og Tanker II; Heinz Artur Strauss: Der astrologische Gedanken in der deutschen Vergangenheit (1926); H. V. Gregersen: Niels Heldvad (1956).

To kendte missionærer fra Løgumkloster

På forslag af pastor A. Bork Hansen, vedtog byrådet at ville mindes de to i Løgumkloster fødte missionærer Andreas Riis og Hans Nicolajsen ved at sætte en mindetavle på deres fødehjem i Løgumkloster. I den anledning bringes her en lille skildring af deres liv og virke.

ANDREAS RIIS

Missionær på den danske del af Guldkysten fra 1832—45.

Andreas Riis blev født den 12. jan. 1804 i Løgumkloster som den yngste af 4 drenge, sønner af glarmester Andreas Petersen Riis, i den ejendom i Østergade (ved Holmpladsen), der nu ejes af grd. Niels P. Skov. Faderen er født i 1744 på Bornholm og havnede som rejsende svend i Løgumkloster, hvor han etablerede sig som glarmester. I pastor Niels Windekildes tid i Løgumkloster kom han og hans hustru med i vækkelsen. Pastor W. flyttede i 1774 fra Løgumkloster til Vilstrup. — Andreas Riis' fader døde den 25. marts 1819, og den ældste søn Peter overtog glarmesterforretningen, og de opbyggelige møder fandt nu sted i hans hjem ved Holmpladsen, og da han havde et varmt hjerte for hedningemissionen, holdt og læste han bl. a. „Basler Missions Magazin“, hvilket blad han holdt og læste fra første årgang (1816) i 40 år, og i en lang årrække var han hver sommer til stede ved den store missionsfest i Christiansfeld.

Han var den første i Sønderjylland, som kom på den tanke at starte en missionsforening med indskrevne medlemmer og faste årsbidrag, og den 1. 9. 1824 udsendte han en opfordring til mange vakte i Sønderjylland til at oprette en missionsforening, idet han henviste til ordene 2. Kor., 9, 7: Gud elsker en glad giver“, og Matth. 25, 40: „Hvad I har gjort mod én af disse mine mindste, har I gjort imod mig“. — Indtægten skulle gå til

brødremenighedens mission i Grønland. Omtrent 200 venner tegnede sig som medlemmer, og deres årsbidrag udgjorde 401 mark, hvoraf de 185 var fra Løgkl., 75 fra Randerup, 25 fra Døstrup, 30 fra Skærbæk, 13 fra Abterp og Brede, 23 fra Toftlund og Tirslund og 50 fra Løjt og Aabenraa.

En stor begivenhed blev det, at Peter Riis' yngste broder Andreas meldte sig til tjeneste i hedningemissionen, og han blev banebryder for missionen på Guldkysten i Afrika, den gang dansk koloni, og han er blevet én af dem, som vi kalder „Helte på missionsmarken“, så hans navn lyser i missionens historie. — I 100 året efter hans udsendelse, den 23. 9. 1932, afholdtes der i Løgumkloster kirke og missionshus en mindefest, og ved den lejlighed holdt den historisk interesserede fhv. sognefoged Claus Friis, Løgumgaard, et foredrag om hans gerning. Efter en 3-årig uddannelse på missonsskolen i Basel udsendtes Riis i 1832 til Guldkysten sammen med sin ven Peter Jæger fra Løjt og den unge missionslæge dr. Heinze. — De drog hjemmefra den 21. 1. 1832 og landede i Christiansborg den 13. 3. 1832 og forefandt en lang række missionærgrave, en ugudelig befolkning af europæer og mulatter i havnebyen, og bagved i indlandet en negerbefolkning, der sad i det dybeste hedenske mørke. — Allerede efter 6 ugers ophold døde den unge læge den 26. april 1832. Han var sendt med dem ud for at hjælpe dem i sygdom og var selv den første, der bukkede under, og den 18. juli fulgte Peter Jæger ham i døden. Andreas Riis stod nu ene.

Allerede i 1768 havde brødremenigheden sendt først 6, senere 4 missionærer ud, men de var allesammen døde af klimafeber, og i 1828 havde så Basel-Missionen — opfordret af den danske regering — sendt 4 missionærer derud, der landede derude på Guldkysten d. 18. 12. 1828, men allerede inden der var gået et år, var de 3 af dem døde, og den 4. — Henke — blev foreløbig præst i havnebyen Christiansborg, men han døde den 17. 11. 1831, hvilket de 3 nye missionærer erfarede, da de mødtes med et skib ved Vestafrikas kyst på deres vej mod Guldkysten. De havde regnet med at skulle mødes med den eneste overlevende fra de udsendte i 1828.

Adskillige gange blev Riis alvorligt angrebet af feberen, så han var døden nær, og missionselskabet skrev til ham, at han selv måtte afgøre, om han vilde opgive sin post eller blive i feberlandet.

Han blev og optog sin præstegerning i Christiansborg. Den 21. 3. 1835 flyttede han til Akropong, den vigtigste negerby i bjerglandet Akvapem, ca. 60 km fra kysten, hvor han vandt negrenes kærlighed og tillid. — I juli 1840 vendte Riis sammen med sin hustru og lille søn hjem til Europa, hvor de nåede at kunne deltage i den årlige missionsfest i Basel, hvor Riis gav en redegørelse for arbejdet på Guldkysten, og hvor det blev besluttet, at Riis skulle rejse til Vestindien og her hverve frivillige kristne negre til at hjælpe med i missionsarbejdet. Med 24 personer, en flok negerkristne fra brødremenighedens missonsmark på Jamaica, forlod de Kingston den 7. 2.

1843 og landede ved Christiansborg den 16. 4. 1843, og de måtte begynde helt forfra, idet de fandt missionsstationen i Akropong i ruiner. Det blev vanskelige år for missionær Riis, og den 5. maj 1844 kunne den første lille kirke indvies. Riis var blevet fortrolig med sproget, og han tog fat på at oversætte bibeldele og salmer. Riis fik her en udmærket hjælp af brodersønnen H. N. Riis fra Løgumkloster, der blev udsendt fra Basel i 1844, men denne nåede kun at virke to år på Guldkysten, idet hverken han eller hans hustru kunne tåle klimaet.

Den 14. aug. 1845 forlod Andreas Riis og hustru Afrika, men fru Riis nåede dog ikke hjem. Hun var for svag til at kunne tåle søluften og døde den 5. sept. midt ude på oceanet og blev dér nedsænket på havets dyb. Riis kom hjem som en nedbrudt mand sammen med sine to små børn, men efterhånden bedredes hans helbred, og han tog mod et kald som rejsepræst for missionen i Norge med bopæl i Naksby ved Grimsted. Han giftede sig igen 1849, og levede nu nogle lykkelige familieår, indtil han den 20. 1. 1854 døde af lungebetændelse.

Riis' indsats blev grundlaget for Baselmisionens arbejde på Guldkysten.

HANS NICOLAJSSEN

Missionær i Jerusalem.

Da pastor Niels Windekilde i 1774 flyttede fra Løgumkloster til Vilstrup, var det selvfølgelig et svært tab for hele Løgumkloster-egnen, thi hans efterfølgers forkyndelse — hedder det — var ikke tilfredsstillende for alvorlige mennesker. Men da greb man til „selvhjælp“ og holdt møder i privathjem hver søndag eftermiddag kl. 3, og i en række år fandt disse møder sted hos skrædder Søren Christensen. Men den store ildsvåde, som i 1809 hærgede Løgumkloster, og hvor store dele af Vestergade og Slots-gade blev lagt i ruiner, ødelagde Christensens hjem. Derefter blev møderne afholdt hos kniplingshandler Hans Nicolajsens enke. Denne enke havde en søn ved navn Hans, født 1803, der var en meget begavet dreng.

14 år gammel blev drengen sendt til pastor Jens Peter Windekilde i Vilstrup til undervisning og konfirmation. Men han beholdt ham, thi drengen havde stort åndeligt udbytte af opholdet i Vilstrup, idet han var meget tidlig udviklet, og fra nu af tænkte meget på at træde i tjeneste som missionær. — På missionsårsfesten i Christiansfeld 1820 modnedes hans beslutning, og året efter blev han optaget på fader Jænickens berømte missionsskole i Berlin. To år senere bad jøde-missionsselskabet i London hos Jænicke om at måtte få to dygtige unge mænd, som kunne være skikkede og villige til at tjene Herren i jødemissionen i det hellige land.

Hans Nicolajsen blev én af dem.

Efter to års læsning i London blev han på grund af sin store dygtighed

i hebraisk og i arabisk sprog udnævnt til missionær i Jerusalem, hvor han kom til at øve et velsignelsesrigt arbejde i 30 år.

Han prædikede sædvanligvis 3 gange hver søndag, nemlig på engelsk, hebraisk og tysk. Alle de mange vanskeligheder, som de tyrkiske myndigheder beredte ham, forstod han at overvinde, så han fik lov at bygge Kristuskirken på Zions bjerg. Den blev færdig i 1849, og desuden byggede han et hospital, en skole og et arbejdshus for omvendte jøder. Han døde efter en kort sygdom og blev begravet på Zions bjerg.

Hans gravsted bærer følgende smukke indskrift:

Hans Nicolajsen

var en trofast vægter på Jerusalems mure uden frygt
i krig, pestilens og jordskælv, en mester i al hebraisk
og arabisk visdom. Han har bygget det engelske ho-
spital og den evangeliske kirke. Han levede, elskede
og døde, beklaget af kristne, jøder og muhamedanere,
den 6. okt. 1856.

Hans Nicolajsens barndomshjem ligger i Klostergade i Løgumkloster, nemlig huset, der nu ejes af enkefru Bertha Beyer, og inden længe vil der blive sat en mindeplade på huset i taknemlig erindring om, hvad sønderjyden Hans Nicolajsen har ydet verdensmissionen.

P. P. Th.

Justitsråd Drøhse

Af Jonathan Smith

Til den på side 116—122 offentliggjorte artikel om justitsråd og herredsfoged Marcus Gerhard Christian Drøhse skal jeg hermed fremkomme med nogle supplerende oplysninger.

Han er født i Maarkær Østerskov (Bøl sogn) d. 9. november 1780. Fødslen fandt sted i møller Martin Krumpeters hus, han døbt d. 11. november. Hans forældre var iflg. kirkebogen Christian Marcussen fra Eutin og Christina Margaretha Schnacker. I sin ansøgning til enkekassen, hvor dette uddrag af Bøl kirkebog er vedføjet, skriver han, der underskriver sig Drøhse, at han er identisk med det i dåbsattesten anførte barn; på grund af personlige forhold ønsker han ikke at komme nærmere ind på dette navneskifte.

I en ansøgning, dateret d. 6. marts 1806, betegner han kammerråd Drøhse som sin fader. Da hans moder og kammerråd Drøhses hustru sikkert er identiske, er der to muligheder: enten er han adopteret, eller kammerråd Drøhse

har efter sit giftermål med hans moder anerkendt ham som sit barn. Herredsfoged Drøhses bemærkning i ansøgningen til enkekassen tyder på den sidste mulighed.

Herredsfoged Drøhse besøgte latinskolen i Husum, han studerede først i Kiel, derefter i Jena. I 1805 bestod han den slesvigske juridiske eksamen på Gottorp. Han blev derefter udnævnt til underretsadvokat i hertugdømmet Slesvig og praktiserede et års tid i byen Slesvig, hvorefter han fik ansættelse som amtssekretær i Tønder.

Drøhses hustru Frederikke Marie Severine Clausen var en datter af amtsforvalter Clausen i Tønder. Hun blev efter mandens død klosterdame i Slagelse. Her døde hun d. 19. april 1883.

Landets gamle inddeling

Af August F. Schmidt

Det danske rige var fordem delt i tre lande, hver med sit ting og med sine love. Det ene af disse lande var Jylland, der holdt til landsting i Viborg. Der fandtes dog også landsting for mindre dele af dette område. Men i Danmark finder man desuden en gammel inddeling, *herredet*, der endnu kendes, selv om man for det meste har forladt den i administrativ henseende. Derimod anvendes den endnu i statistiske og topografiske værker. Nu deler man herredet i verdslig henseende i kommuner og i gejstlig i pastorater, der begge kan bestå af flere sogne.

Kommunerne er en nyere inddeling; den falder ofte sammen med pastoraternes inddeling, der er fra tiden efter reformationen 1536; enkelte af disse er endog ældre end denne. Sognene er gamle, men om de er opstået sammen med kirkerne, eller om de allerede i den hedenske tid har været kultuskredse, ved man intet om. Heller ikke ved man, om sognene havde faste grænser eller som på Island, en mand kunne vælge mellem flere. En sådan inddeling kan dog i mange tilfælde ikke falde sammen med de nuværende sogne; thi mange af disse, særlig de små, er sikkert oprindeligt udsondrede fra andre sogne.

Herredsgrensene følger nu som regel sognegrensene, hvilket ikke altid har været tilfældet.

Vort lands inddeling i herreder stammer formodentlig fra folkevandringstidens slutning (ca. 500 e. Kr.). Om herredets formål minder selve dets navn, *hær - red*, hvis første led ifølge rigsarkivar Svend Aakjærs undersøgelse er *hær*, og hvis andet led *red* betyder „skare, tog, fremstormende flok“. Et *hær-red* var altså en slags landstorm. Ordet *red* (raithio) er be-

slægtet med ride, der ikke blot betød „bevæge sig til hest“, men „drage, fare, storme af sted“.

I de ældste germanske love, der stammer fra Sydtyskland, bruges ordet hær-red (heriata) om en hærskaar på 42 mand, og det er nok mere end et tilfælde, at der i flere jyske herreder var 42 ledingsbønder. Når der blev udbudt leding, var landet inddelt i distrikter, *skiben* (skipæn), som hver skulle udruste et langskib.

Til hver siddeplads (hafnæ) i skibet svarede et *lægð*, også kaldet *havne* (hafnæ), som skulle stille en mand i leding, og det nævnes flere gange i middelalderlige kilder, at der var 42 havner i skibene, en bestemmelse, der synes at have været gældende i Valdemar Sejrs tid.

Syslet var det større område, bestående af flere herreder under en høj kongelig embedsmand, der residerede nær ved syslets tingsted. Hvor Barvid syssels tingsted var, vides ikke med bestemthed, men at sysselmanden har haft sit sæde i hvert fald en tid ved Jels, synes der ikke at kunne være tvivl om. Resterne af hans borg forefindes i Jels voldsted, og selve stednavnet betyder jo jarle-sæ. Sysselmanden og jarlen var identiske. —

I fortsættelse af denne indledning bringes senere en artikel om Frøs herred.

Bogen om Als

Sønderjydske Månedsskrift vil gerne henlede læsernes opmærksomhed på det statelige værk „*Bogen om Als*“, der under Robert Huhles redaktion er udkommet på Danskerens Forlag, Aabenraa.

Denne omfattende egenskildring bringer med sine fortrinlige illustrationer en ret omfattende beskrivelse af det frodige ørige, hvis geografiske beliggenhed formede det til en verden for sig selv, hvad da også fremgår af de forskellige medarbejderes bidrag.

Bogen indledes ret naturlig med Allsangen, hvorefter lektor Ernst Krag bringer en geologisk skildring af øens tilblivelse. Museumsinspektør Olfert Voss behandler oldtidsminderne, medens professor Kristian Hald fortæller om øens stednavne. Museumsinspektør Slettebo beretter om de mange adelssæder, der hører øen til og netop har været med til at give den historie. Om landsbyernes udvikling og bondekår gennem tiderne bringer gårdejer Ernst Christensen en interessant skildring, og lærer Maibøll fortæller om fortidens sygdomme og lægehjælp, et emne, der sædvanligvis ikke finder indpas i en hjemstavsbog og netop derfor må påskønnes.

„Gang på gang har glubske fjender angrebet øen“, udtaler højskoleforstander Frede Terkelsen, og han giver en ypperlig fremstilling af denne

påstands rigtighed, ikke mindst vækker det interesse at læse om det ret ukendte stof fra besættelsesårene.

Kirke- og skoleforholdene behandles henholdsvis af pastor Zakariasen og førstelærer Chr. Jørgensen, medens pastor Tage Brummer skildrer det alsiske bispedømme fra 1819—64.

Robert Huhle har samlet adskilligt stof vedrørende pressens historie på Als og bringer desuden en skildring under den ret originale titel: De små kik og de store syn, en velskreven artikel, hvis læsning er en fryd.

Lektor Sv. Thuesen beskæftiger sig med øens flora og fauna. Forfatteren Martin N. Hansen bringer en fornøjelig fremstilling af alsisk folkesind, medens cand. mag. Gunhild Nielsen har en sproghistorisk redegørelse om alsingermålet.

Den nyere tid behandles af redaktør Kaj Edvard Larsen under emnet: Fremmedherredømme og genforeningen, og redaktør Bjørn Svensson fortæller om det nutidseventyr, der har vakt berettiget beundring landet over: Danfoss, „Fabrikken i landsbyen“.

Men en bog om Als må ikke savne museumsinspektør J. Raben som medarbejder; det gør denne heller ikke. Foruden en skildring af øens sagn og overtro bringer han en ret indgående beretning om skibsfartens udvikling og betydning.

Bibliotekar Villy Andersen har udarbejdet en god oversigt over trykte litteraturhenvisninger, og det ses, at nærværende tidsskrift står som storleverandør af alsidigt stof om Als.

Chr.

DANMARKS RIGES BREVVE

I efteråret er udkommet 5. og 6. levering af Danmarks Riges Breve, der indeholder oversættelse af dokumenter vedrørende Sønderjyllands historie fra 1306—1313 (bd. 2 h. 4) og fra 1313—1332 (bd. 2 h. 5).

De fire tidligere hæfter har redaktionen sendt læserne som juleforæring. Så gavmilde er vi ikke mere, men vi kan tilbyde dem for 1 kr. pr. hæfte, portofrit tilsendt. Det samme gælder for restoplaget af de ældre leveringer.

Glimt

FRA SVUNDNE TIDER . . .

KONGENS SKÅL.

I landsbyen Immingsted ved Husum afholdtes for kort tid siden en såkaldt „Ringreiter-Fest“. De ældre bønder, hvoriblandt den bekendte Claus Hansen fra Ahrenfjorde fik det indfald at traktere de yngre med punch. Da bowlen var kommen på bordet, og to skåler for givnerne og selskabet var udbragt, rejste en ung bonde ved navn Thomas Carstens, der har gennemgået rekruttskolen, sig og holdt på tysk følgende tale: „Kammerater! Jeg tvivler ingenlunde på, at enhver erindrer den ed, han har svoret kongen og sin fane. Lad os tømme dette glas på, at enhver er en skurk, der bryder sin ed, og lad os prygle dygtigt løs på tyskerne, hvis de skulle komme herind!“ Skålen blev modtaget med jubel til stor ærgrelse for indbyderne.

Vestslesvigsk Tidende 6. 2. 1861.

P. K. I.

JORDFUND VED STOKKEBRO.

Ved udgravning og afsamling af sten på det stykke af Tønder-Højer gamle landevej, som er beliggende på Østerby mark nærmest norden for den over vandløbet imellem Møgeltønder og Daler sogne, den såkaldte Lindskov møllestrøm, værende bro, skal der i den senere tid være funden adskillige oldsager, såsom en stor mængde hestesko af forskellige faconer, en dolk, et økseblad, stigebøjer, alt af jern, benrade af heste m. m. De fundne genstande lå ca. tre alen dybt

i den mosejord, hvorover vejen går. Da udgravningen fortsættes, vil det vise sig, hvorvidt sagen bliver af nogen betydning. Beretning desangående skal være indgivet til det kongelige museum for oldsagerne.

Vestslesvigsk Tidende 2. 9. 1861.

P. K. I.

SALTFISKERI I SØNDERBORG OMKRING 1600.

I dr. med. Hans Wullenwebers udmærkede bog om hertug Hans den Yngre findes bl. a. en oplysning om, at hertugen havde oprettet et saltkøgeri i Sønderborg. I en anmærkning hertil siges, at der intet har kunnet erfares om denne virksomhed, ligesom der heller ikke er nogen mundtlig overlevering i byen.

Dette saltfiskeri må være bleven fortsat efter hertugens død 1622, da kirke-regnskabet for 1630 oplyser, at der i dette år blev ringet med døds klokken over Claus Soltfischer. Den 9. januar 1631 viedes Nis Nielsen, saltfisker, til Cathrine Christensdatter. Nis Saltfisker døde allerede 1639, ringet den 21. maj. I byens kirkebog, der for dåbshandlerne og vielserne begynder med året 1618, nævnes ellers kun saltfisker Peter Opfer eller Offer, hvis søn Niels døbttes den 11. april 1639.

De sidste af slægten Opfer eller Offer døde så sent som 1755 og 1766 i Sønderborg.

Christian Maibøll.

Graasten Bank A/S
Kontortid 9—12 & 2—4
Lørdag 9—1
GRAASTEN

Snoghøj Gymnastik-
højskole
Fredericia.

3 Maaneders Sommerskole.
5 — Vinterskole.
Skoleplan sendes.
Jørgine Abildgaard.

**Sønderjydske
Tæppefabrik**

A. R. KJÆRBY A/S
HØJER

**Haslev
Gymnasium**

Kostskole for Drengene

Eksamensret til Mellemskole-, Reel-
og Studentereksamen.

Alle Oplysninger ved Hen-
vendelse til

Peter Kæstel
Rektor, Haslev

**VALLEKILDE
Folkehøjskole**

Henv. til *Jørgen Jessen*,
Vallekilde

HEJMDAL

Landsdelens Blad

**Brede Sogns
Spare- og Laanekasse**

Bredebro tlf. 41341

Stiftet den 1. maj 1875

Restaurant **Grænsen**

C. Heiselberg
Krusaa

Paul Thomsen

Krusaa

Kolonial, Spirituosa, Køkken-
udstyr,

Trikotage, Herreekvipering

Sønderjyllands Kreditforening

Haderslev

Aktieselskabet

C. I. Christensens Papirhandel

ESBJERG

AKTIESELSKABET

NORDISKE KABEL- OG TRAADFABRIKER

KØBENHAVN F.

Spare- og Laanekassen
for Hobro og Omegn

GRAM
KØLEANLÆG

Brødrene Gram A/S
Vojens

**Graasten
Andelsslagteri**

MORSØ STØBEGODS

AKTIESELSKABET

N. A. Christensen & Co.

Kongelig Hofleverandør
NYKØBING MORS

Bogtryk . Bogbind

Th. Laursens Bogtrykkeri

Jernbanegade 8 . Tønder . Telefon 21550

Læs

Dannevirke

Sønderjyllands ældste Blad

*Støt de sønderjydske
Indsamlinger*